

ՆՇԽԱՐՆԵՐ ՈՐՈԳԻՆԵՍԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ*
Բ

1»

ԽԱՒՍՔ ՈՐՈԳԻՆԵՍԻ: ԳԻՐՔ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Բանք աստուածայինք ամենայն արդիւնագործք են և շահաւոր և ի ձեռն քաջաց և առաքինեաց ցուցանի աշխարհի գոչողական ձայնի՝ հարթ և կազմ, զսկիզբն և զմէջ և զծայրն, [բոլոր]րովին յերեսս բերելով լուսա-
1» [փայլ] յայտնական տեսիլ, // գոր այժմիկ մեծն Մովսէս արեգակնաբար ծա-
ւալեցոյց ի միտս մեր բան լուսափայլ առ ծնունդն Յակոբայ: Յուդա լաղ-
բել[ը]ն կենարար բխման, ի ծարաւի և ի մեռեալն, զայրն Քանանու տալ
մասն կենդանութեան և մանաւանդ առնուլ զմեռեալն և խառնել ի կեն-
դանութիւն: Քանզի ասէ ընդունակ խոստման Արքաիւն, թէ «քեւ օրհնե-
ցին ամենայն ազիւնք»¹: Եւ առ կին ի դստերացն Քանանու, և եղեն երեք
որդիք, և ոչ ոք ընգալաւ մասն բարութեան: Մանաւանդ երկուքն յոյժ չարու-
թեամբ սատակեցան մինչ ոչ ունի յայտնութիւն առ ի տեսութիւն մեր //
2» աչացս: Բայց ո՞չ այսպէս և առ Աստուած է իմանալ, այլ առ հասարակ
բոլորքս: Որպէս արեգակն լոյս է /// աստուածայինն ի լոյս է Աստուծոյ, և
աներևոյթ մերում տեսութեանս՝ եղեալքս և լինելոցս: Քան մեզ Աստուծոյ
յայտնի է զերկին և երկիր՝ գոր կոխեմքս, և որք գեր ի վերոյ կոնքածն տա-

* Ծարուակված «Էջմիածին» ամսագրի 1979 թ. համար Բ-ից:

Հրատարակությունը՝ Եզնիկ քահանա Պետրոսյանի և Հայկազուն արեղա Նաչարյանի:
Այս հատվածը, որ Ծննդոց ԼԲ 6—19 հատվածի մեկնությունն է, հրատարակվում է
մեզ հասած միակ օրինակից՝ Երևանի Ա. Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի
№ 8086 ձեռագրից (Էջ 1ա—Ծբ), գրված 1371 թ.ին:

Հիմնականում տեքստը պահպանված է նույնությամբ:

Ուղղված է «է»—«ե»-ի, բառալերջի «յ»-ի և «ա»-ի ուղղագրությունը: Հատուկ անուն-
ները պահպանված են նույնությամբ:

ԾՆԹ. Ձեռագրում «ա»-ի փոխարեն գրված է «օ»: Այսպես՝ հետևեց փխ. հետևեցաւ,
առեղ, փխ. առաւել, թագօրն, փխ. թագատրն:

Տեքստում ընդգծված բառերը երկրաչափական գաղափարագրերի կամ տղագրությունների
վերծանություններն են:

Հիմնականում տղագրությունները տարված են գլխագիր սև տատերով:

Տեքստին կից տրված են ձեռագրի թյուրընթերցման հատվածների լուսապատճենները:

¹ Հմմտ. Ծննդոց ԻԲ 17:

- ճարին Աստուծոյ, յառաջ քան զխորհել և զիմանալ յանդիման տեսանի: Տի՛նայ յառաջ քան զլինել աշխարհիս ընդրեաց զվեհսն ի վատթարէն, այսր աղագաւ ոչ արար արժանի գաւակագործել խառնում չարի: Էր և Անան ըստ իրում չարութեան արձակեալ ի տերուն պատգամն, պատմեալ խաչ-տառակի: Եւ իրովի իսկ հր // ածեշտ տունալ ի խմորոյն կենաց պատա-
 2բ հեցաւ դառն մահու: Իսկ Թամար, որ էր իգական բնութիւն, արու գտեալ յառաքինութիւն հետևեցաւ երջանիկ և ստենչալի օրհնութեան, զոր տեսանէր հոգոյն աչօք: Եւ հայրապետս աստուածաբաղաքս զնոսա գործեալ, յառա-
 քինութիւն լինելուածովք առաւել քան զերկինս զարդարուն և պայծառ և զԱստուած ի ներքս բնակեալ ոչ մնաց ի յապաղումն հեղգութեան, այլ շու-
 տաբար հնարս ջանայր գտանել, որով կարասցէ ի մայրաքաղաքն հասանել և զբնակեալ թագաւորն ի քաղաքն տեսանել և գիրկընդիստն իսկ ընդ մմա
 3ա համբարել: Ոչ մնա լսելով մմա, թերևս // գիտաց զանարժանութիւն, որպէս առ իր խնդիրն թողեալ զսուքն և զարդարեալ իբրև ի լկտի կերպարանս: Եւ անցեալ մտեր յանցս Յուդայ ի երթալոյ ի յաշն հովտաւն հանդերձ ի կտորս ոչխարաց: Խոտորի առ մմա Յուդա իբրև առ բոզ և խոտանայ կապէնս ու մի այծից, և գրաւ խնդրէ՝ գինդ և մատանի և գաւազան: Արդ, պարտ է զխնդիրս զայս յԱստուած ընգեանով և մովալ խուզել. երկասիրու-
 թեամբ աղօթիք: Նախ ասել, եթէ ընդէ՛ր ոչ ծանեալ Յուդա, երկրորդ՝ թէ ընդէ՛ր բոզ անուանեցաւ, երրորդ՝ թէ ընդէ՛ր ու կապէնս, և չորրորդն՝ թէ
 3բ ընդէ՛ր երիս առնու գրաւականս, հինգերորդ՝ // գինտ, մատանի և գաւազան, վեցերորդ՝ ընդէ՛ր դարձեալ այրութեան հանդերձ զգեցաւ:

Առաջինն՝ զի ծածկեաց զայրութեան կերպարանս զարդարանօքն առ ի չճանաչել թէ Թամար իցէ: Ունի իմն և այլ խնդիր, փափագման վայրս իբրև խտրոց ի մէջ անգաւ առ ի ճանաչելոյ զնա, թէ ո՞չ իցէ, զի թէ ի բա-
 ցէ տեսանելով՝ ոչ ճանաչէ: Իսկ յարելովն ի մա ընդէ՛ր ոչ կարաց ճանաչել ստուգիս: Այլ ինձ աչպէս թուի, թէ ի տարայցուցէն է իմանալ: [—]² այն առ Յակոբ: Նա ի ձև ուլենեացն և սա ի ձև զարդու թէպէտ և կերպարանացն
 4ա իբրև ձայն Յակոբայ բաղբաղէր այլ զարդն իբրև զուլենիսն վրիպեց // ոյց³, մանաւանդ թէ ոչ վրիպումն իսկ գործ կատարիր: Այլ ըստ արժանատրութեան իրքն յօրհնէին: Աստ և այլ իմն տարացուց է իմանալ. որպէս ի դրախտին չար օձն իբրև պատրուակ արկեալ և խաբեաց զկինն և սպան և ի բոլոր աշ-
 խարհ տարածեցաւ մահ, այնպէս Թամարայ զգեցեալ զմերկացեալն Եւայի և խաբեաց ոչ զՅուդա, այլ զմահ սպան և զկեանս գիր ըմբռնեաց: Այլ պարտ է յայտնապէս իսկ ասել. յայրութեան էր Էկեղեցի և տրտում: Եւ տեսեալ զայն որ ի Յուդայէն ծագեաց, յոյժ ուրախ եղև ըստ ասացելում[ն] մարգարէին. «Ու-
 4բ րախ լեր ամուղ, որ ոչ ծնանէիր»²:// Եւ դիմեալ արեգականն արդարութեան, զարդարեցաւ առաքինութեամբն յիրմէ: Եւ մերձենալով ի մա ի ձեռն առա-
 զանին մաքրութեան, որպէս և փողն [Ս.] Հոգւոյ Պօղոս վկայէ ասելով. «Որ ի Քրիստոս մկրտեալ էք, զՔրիստոս զգեցեալ էք»³, և «ուր առաւել եղեն մեղքն, առաւել յաճախեցին շնորքն»⁴:

Երկրորդն՝ եթէ ոչ վայրասպար կոչիր բոզ: Քանզի արդարև իսկ Քա-
 նան բոզ առ հոմանիսն. ևս վաղ փոխէր առ կոտան: Քանզի կին պրոնիկ և

² Եսայի Եր. 1:

³ Գալատ. Գ. 27:

⁴ Հռոմ. Ե. 20:

⁵—ձեռագրում կա անվերծանելի գաղափարագիր:

⁶—ձեռագրում վրեցոյց:

յաղտեղության էր և զայս մեզ մարգարէն հաստատապէս ցուցանէ առ ///
ողաւ և առ Հեղիբայն: Բայց այս ամանութիւն է բան, իսկ առ ճշմարտութիւն
53 ոչ այսպէս, այլ զարդարեալ յառաքինութիւն // ոչ ևս բոզ, այլ կատարեալ
համեստ ի հարսնութեան Քրիստոսի:

Երբեակն է՝ ընդէ՞ր կապէնք ուն է, և այս իրաւաբար յորժամ բոզ
անուանեցաւ ու կապէն, իսկ յորժամ ոչ բոզ, ոչ ևս ու. անուամբ բոզ և
անուամբ ու, այլ արդ ոչ ևս բոզ ու կապէն, այլ երեք գրաւականքս:

Չորրեակն է բանս: Սոքա բերեն զճշմարիտ կատարեալ բարին,
զսկիզբն և զմէջ և զկատարած: Նախ վկայք գոյ ի դէպ ժամանակի, և
եղիցի տեսեալ զմիակն ընգալաւ զերրորդութիւն կատարեալ. ոչ ընդունի
54 գոյն ձախակողմանն, իբրև եղև ամուսին Քրիստոսի: Այլ ընդունի ըստ եր-
րորդ բանին՝ զգինդն և զմատանին և զգաւագանն՝ զայն զոր կորուսեալ էր
առաջին կուսին. զգինդն լսելով օձին, զի ունկան զարդ է, և զմատանին և
զգաւագանն ձգելով ի ծառն չհրամայել: Վասն զի մատանի և գաւագան
ձեռացն գործի և զարդ էառ հոգւոյ լսելումն և ժառանգել զպատրաստեալ
արքայութիւնն ի սկզբանէ, և մատանի համարձակաբաց լինել երկնային
գանձուն: Եւ մանաւանդ ըստ առակին. «Դիք զմատանին ի մատինն անոռ»
ունելով զմատանի արքունի, ամենայն արքունիքն անոռ են: Եւ գաւագան
զիշխանական բերել և տի՛նա թագաւորական է կամակարութիւն: Եթէ ևս
յայտ բերից զբանս գիտնաւ ետիք Գաբրիելի, զոր եբեր կուսին. Հոգին
65 սուրբ // եկեցտէ առ քեզ և զարութիւն բարձր[ելոյն]՝... և մատանի և գա-
ւագանն անյնպէս յայտական կայ առաջի խաչն տէրունական, որ զերկուց
բերէ ձև՝ մատանի՝ զի սովաւ եբաց առագակն զորախտն, և գաւագան՝ վա-
նել զթշմամին և տէր կացուցանել ի վերայ, քանզի յերկուց փայտից մա
գործեցաւ կանգն /// աւոր և կողմնակի զմատանոյ և զգաւագանի՝ բերել
կերպարան:

Իսկ վեցերորդ բան՝ եթէ ընդէ՞ր այրութեան կերպարան զգեցաւ. այս
օրինակ է ճշմարտութեանն: Հնարս գտանէր որպէս զի մարթաւսէ զգողա-
ցեալն արժանաւորութեամբ անել յերևոյթս ի դէպ ժամանակի. իսկ հոգի ոչ
66 անյնպէս, այլ // միշտ է զարդարեալ առաքինութեամբ: Բայց եթէ առցէ
զկերպարանս խումարիութեան, այլ ոչ այրութեան զարդարեալ ի Քրիստոսէ
մերձեալով առ մա և խոնարհութեամբ ընգալեալ առաւել ևս սլալծառացու-
ցանէ օր ըստ օրէ:

Եթեւերրորդ բան, որ է առաւել զարմանալի, եթէ հրաման տուեալ Յու-
դայի, եթէ այրեցի Թամար հրով: Չի ազդ եղև, թէ յղի է և ի՞նչ իւր կա-
րացտէ ապրել: Ասէ անօրէն պետք յառաջ ասացեալ վկայից: Երբեակ թիւն
ըստ օրինաց տայ տանել զգինդն և զմատանին և զգաւագանն, որպէս ասէ
77 գրինն եթէ ի ձեռն երկուց և երից հաստատ // եցի ամենայն բան: Իսկ սա
յառաջ քան զգրեալսն ինքն ուսոյց բանի ընգալաւ զբարեպաշտութիւն: Ե-
րանելին Յոր եթեամեայ ցաւքն. զեթեաղարեան վիշտս կրեալ բերէ ի դէմս
Քրիստոսի և յութեակ ամսն զդարձրն յառողջութիւն, որ անճառ տնօրէնու-
թեանն է խորհորդ: Զվերագործութիւնն անգործողին հրաշագրէր բանի
զիւրութիւնն, որ սովեցելոցս ի Տեսնէ ստուգի կեանս հացին: Եւ յուս
յորն Յորայ Ռ սքանչելագործեալ յազգաց Պ. յորն մարմնացելոյ Բանին. և
եկին ուսել և ըմբել ծանաւից ընդ մմայ. Պ սրբոցն ի տան Աստուծոյ ծա-

⁵ Դով. ԺԵ 23:

⁶ Դով. Ա 35:

- 7^բ և ուցել // ոցն գՔրիստոս և վայելելն և ուրախանալ ի զոհս քարեկամաց հրամանաւն Աստուծոյ: Պ տերունական մարմինն, որ պատարագ սրբութեան, երջանիկ քարեկամացն եղեալ և փրկութիւն բոլոր աշխարհի քարոզեալ: Իսկ նպաստ ընծայիցն Յոբայ մէն մի որոջ և չորէքորամեան սատերն անգիր զորս առ աստուածաբանն է նուիրել իւրաքանչիւր ոք. Պ մէն ընդ միոյ լինելով. զինքն ընծայեցէ. Բ սո:րք որոջակքն: Բժ: պատարագելիք, այլ և զսկիզբն աճեցելոցս ի Քրիստոս հօտից: Իսկ չորէքորամեանն անձնայաւոր
- 8^ա մարդկութիւնս չորէքրիթեան անգիրն մինչև // լուսցեալն վերջստին զգեղեցիկ պատկերին զգիր ոչ ոք ունէր. այլ ըստ լուսնայն է ի մաքրելն տպաւորի գիրն և բոլորի պատկերն ի Քրիստոս և ի չորէքծագեան աշխարհիս Աւետարանն ի չորից քարոզի և ծնունդքն քազմատարած արջառոցն հր[է]ից և իշուցն հեթանոսաց և ուղտուցն արաքացոց և սկիւթացոց, որ յամենայն ազգաց եկին հրաւիրանան և օրհնեցան ի Հօրէ և քազմացան լաւ հօտք ի Քրիստոս և ըստ հազարաւոր լուծս է զանցն սուրբ առաքեալքն լծեցան ի Տեառնէ հազարաւորօք յընդիրս և եղին զակաւս**** ի մարդկութեան դաշտիս և սերմանեցին զբանն հասար // ակաց, յոր սակս դաշտք մեր լցցին պարարտութեամբ, որ գեղեցիկ բուսոցն է վերածմունք, որով առաքինականացն հովիտք քազմացուցին զցորեան և կենօք Հոգոյն մեծ աղաղակ ձայնի օրհնէին գՔրիստոս: Այլ եւթն ուստերքն Յոբայ կրկին գան ի տեսման հոգիով. զի չև մարդիկ յանսուտն թուին, այլ եւթնաշրջան կենացս կենասիրին զսինքն ի լաւին: Եւ երեք դասերքն ի գեղեցիկս զովեալք, զերից որոշումն ժամանակաց տրամադրէ իսկ զբանն և այժմուս և ի հանդերձէ-
- 9^ա լումն ըստ երից պարզիցն, որ ի Սողոմոնէ, և որով երիւք շարժի***** և ի // չորրորդին որ ինչ կատարածին ասի գործ: Բայց զգեղ երից անուանցն նոցա, որ ի Հօրէ նոցա հրաշագրեցաւ տեսցուք աստանօր: Զմիւսն տիւ, զմիւսըն տաշխ, զմիւսն ամեթեղջեր, որ իմանալիք լեալ մեզ բանն գիտէ ի դասեր Սիոնի լուսաւորեալ: Տիւն ի լոյս Երուսաղէմի: մակագրի կերպ ծնընդական իմոյ: Իսկ միւսն անուշահոտութիւն հոտոցն տաշխն առ Սուրբ Հոգի ուղղագրի, ուստի մաքուր է գործականն, հոտ անոյշ գՔրիստոս ինքն ունի, այր և գլուխ: Իսկ յոլովաբան եղջեր մաղթեա մեզ զկուսականն տարբերէ դէմս // ուստի գեղջիւրն փոխան անտի գոյաւորեցաւ մարմին այլ ևս զվերին իմանալին Սիոն զորս Քրիստոսի է անդ. բնակելն ամենայն սրբովք ի փառս և զծնունդս ծննդոց տեսեալ երանելոյն, և զամս երկիրոց և քառասնից լցեալ և զկնի հրաւիրացն հասեալ և չորեքտասնեկօք զխորհուրդս պատուիրանին յինքն արձանագրեաց: Եւ երկեակ չորեկաւքն զութսն քարդելով որ է վիհ միութեանն ի Քրիստոս նմա փառք յաւիտեանս յաւիտեանից. զանպիտան գծողս զՄկրտիչ քահանայ յիշեա՛ ով, սո՛րք ընթերձող և Աստուած զքեզ յիշէ:

****—արդյո՞ք պիտի լինի՝ զսուակս:

*****—նուագրում կա անվերջանալի գաղափարագիր?:

